

УДК 94 (430) «15»
DOI: 10.31651/2076-5908-2018-3-4-47-53

КОТЛЯРОВ Петро Миколайович,
Доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії мистецтв
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
e-mail: pkotl.univ@gmail.com

МІЖ СОЮЗНИКАМИ І ПРОТИВНИКАМИ: ДІЯЛЬНІСТЬ Ф. МЕЛАНХТОНА ЗА ЛИСТАМИ ІЗ РЕГЕНСБУРЗЬКОГО РЕЙХСТАГУ

У статті розглядається діяльність Меланхтона на етапі підготовки і під час роботи Регенсбурзького рейхстагу. Увага звертається на психологічні проблеми реформатора в ситуації, коли він не відчував підтримки і розуміння в середовищі протестантського табору. Також розглядається проблема меж компромісу, на який він міг піти Ф. Меланхтон у релігійно-політичній діяльності. Доводиться, що не дивлячись на існуючі в історіографії оцінки Меланхтона, як діяча, що за будь яких умов прагнув психологічного комфорту і компромісів, мислитель керувався чітко визначеними критеріями, які не допускали нехтування ідеями. Дослідження побудоване на епістолярних джерелах.

Ключові слова: Філіп Меланхтон, компроміс, рейхстаг, Реформація, диспут, листи, екуменізм, теологія, гуманізм.

Постановка проблеми. Важливою складовою суспільно-політичних практик відомого реформатора і гуманіста Філіпа Меланхтона (1497-1560) була участь у політично-релігійних заходах загальноімперського масштабу. Попри внутрішні переконання і небажання втручатися в політичні процеси, Меланхтон, однак, неодноразово був змушений виступати в ролі теолога-політика. Нагальна необхідність неодноразово змушувала його покидати університетські аудиторії й брати участь в різноманітних заходах, де вирішувалися як суто німецькі проблеми, так і загальноімперські. Однак функція політика не була притаманна психологічній організації Меланхтона. Вихований у гуманістичному середовищі, знавець грецької, латини та давньоєврейської мов Меланхтон вважав справою життя викладацьку, а не політичну діяльність, до якої він завжди відчував відразу. До цього долучались і проблеми, пов'язані з нерозумінням та відсутністю підтримки своїх одновірців, нехтування політичними лютеранськими лідерами релігійними принципами на догоду політиці. Тому у спробах досягти внутрішнього балансу між власними релігійно-етичними уявленнями та роллю, яка нерідко йому відводилася у політичних іграх, Меланхтон, судячи із джерел, відчував когнітивний дисонанс, як зараз прийнято називати цей стан у сучасній психології. Тому актуальність проблеми полягає у необхідності комплексно дослідити багатоаспектну, часом неоднозначну діяльність Філіпа Меланхтона, якого нерідко називають «батьком екуменізму» і зрозуміти, наскільки далеко міг зайти реформатор у спробах пошуку компромісу в психологічно несприятливих умовах. Це питання важливе з огляду на те, що нерідко Меланхтона у наукових роботах подають як діяча, який легко нехтував ідеєю заради компромісу [1, 51; 2].

Аналіз досліджень і публікацій. Дискусія навколо зазначеної проблеми була започаткована ще у XVI ст., коли Меланхтона почали звинувачувати у відході від ідей М. Лютера. Це породило полеміку і, як наслідок, було видано кілька «реабілітаційних» біографій [3, 2]. Сучасні наукові роботи нерідко представляють Меланхтона як вченого-гуманіста, який лише завдяки впливу М./ Лютера вимушено «трансформувався» в реформатора [4, 32].

Питання щодо місця Філіпа Меланхтона у політичних процесах конфесійного століття ставилося дослідниками ще в XIX ст. Однак вивчення цієї проблеми із залученням приватного епістолярію та з урахуванням психології Меланхтона, наскільки нам відомо, ще не проводилось. Дослідники торкалися лише участі реформатора у рейхстагах [5; 6].

Метою даної статті є реконструкція релігійно-політичних практик Ф. Меланхтона на основі приватного листування під час роботи Регенсбурзького рейхстагу 1541 р. Завдання дослідження полягають у розгляді мотивів скликання Регенсбурзького рейхстагу 1541 р.; з'ясуванні особливостей релігійно-політичної діяльності Ф. Меланхтона, його етико-моральної позиції у ситуації, коли він не відчував підтримки із боку своїх соратників; визначенні меж компромісів, які для себе окреслив наш мислитель у контексті психологічних проблем, що були викликані непритаманною йому діяльністю.

Корпусом документів для вирішення поставлених завдань є листи гуманіста, написані до і під час роботи Регенсбурзького рейхстагу 1541 р., а також листи його соратників, друзів та родичів. Використано і кілька промов та трактатів Меланхтона. Наше звернення до листування пояснюється тим, що у листах, як зазначає Л. Репіна, «...закарбований індивідуальний досвід, емоційне переживання і той чи інший рівень осмислення» [8, 345]. До того ж отримані тоді Меланхтоном листи – це не що інше, як фіксація «...погляду збоку», який містить «...так звану об'єктивну інформацію» [8, 345]. Подібний наратив є важливим засобом для реконструкції образу Меланхтона, сконструйованого його сучасниками. Цінність меланхтонівських его-документів полягає ще й в тому, що вони писалися, коли Меланхтону виповнилося майже 45 років. Це вже був зрілий діяч, із цілком усталеними поглядами, життя якого понад 20 років проходило у самому серці Реформації, людина, znana далеко за межами Німеччини, з якою листувалися королі, можновладці, релігійні діячі та відомі гуманісти. Тому ці листи документально фіксують зріз поглядів зрілого мислителя. Вони, отже, доповнюють новими штрихами психологічний портрет Меланхтона. До того ж особистість у его-документах постає не ізольованою, а у взаємодії із соціальним середовищем, з притаманними йому культурними й інтелектуальними традиціями.

Виклад основного матеріалу. Скликання Регенсбурзького рейхстагу 1541 р. було викликане низкою причин. По-перше, Аугсбурзький рейхстаг (1530) і створення Шмалькальденського союзу (1531) змінили політичну ситуацію в Німеччині. На 1536 р. Шмалькальденський союз, до якого також входила Швейцарія, перетворився на важливого політичного гравця, а його діяльність вийшла за межі Священної Римської імперії німецької нації. Союз намагалися залучити до антигабсбурзької боротьби такі країни як Франція та Англія. Створена ж на протигагу союзу Католицька ліга (1538) виявилася не впливовою. У таких умовах імператор Священної Римської імперії Карл V Габсбург (1500-1558) намагався знайти мирне вирішення проблеми у проведенні міжконфесійних переговорів, які б відбулися разом із ґрунтовним релігійним диспутом [9, 146-149].

По-друге, у 1541 р. султан Сулейман захопив столицю угорського королівства Буду. Ця подія не на жарт стурбувала імператора та князів, змусивши католиків та протестантів шукати на певний час примирення і шляхів об'єднання. Проте, як небезпідставно стверджує англійська дослідниця Е. Глізон, протестантські князі хоч і боялися турецької загрози, проте страх перед посиленням особистої влади імператора в разі перемоги над турками, виявився ще більшим [10].

Попри взаємні фобії, європейські володарі були змушені консолідувати свої сили для відповіді Сходу. Ініціатором релігійного диспуту, який передував би створенню політичного союзу, виступив імператор. Подібні диспути вже мали місце в історії Німеччини і відбулися вони фактично напередодні Регенсбурзького рейхстагу – в Хагенау (1540) і Вормсі (1541). Нажаль, диспути виявилися безрезультатними і показали свою неефективність. Проте імператор не залишив спроб використати ще одну можливість. Для цього і був скликаний диспут і рейхстаг у Регенсбурзі.

Рейхстагу передувала ґрунтовна підготовка. Попередньо передбачалося, що на диспуті мали обговорити Аугсбурзьке віросповідання 1530-го р. Для цього 15 жовтня 1540 р. у Регенсбурзі зустрілися представники католиків (Йоганн Гроппер, канонік Кельну і Герхард Вельтвік, імперський секретар) і протестантів (Мартін Буцер і Капіто) для вироблення положень, які мали бути основою для колоковіуму. Головним питанням було розуміння первородного гріха і виправдання. Однак ще до диспуту католицька партія категорично відмовилася від запропонованого алгоритму, що не завадило Буцеру в 1541 р. все ж надіслати чорновий варіант попередньо узгоджених на зустрічі питань протестантському князю курфюрсту Йоахіму Бранденбурзькому із проханням ознайомити з ним протестантських князів і Мартіна Лютера. Цей документ, який складався із 23 статей, згодом отримав назву Регенсбурзької книги. Однак Лютер, прочитавши статті, зауважив, що вони не влаштують жодну зі сторін, а Меланхтон взагалі заявив: це не статті, а гієна, вочевидь, маючи на увазі, що ця міфічна тварина володіє здатністю говорити і спокушати людей до гріха [11, 576]. Отже, ще до початку переговорів вимальовувалася загальна картина взаємного неприйняття.

Табір лютеран мав представляти Філіп Меланхтон, як і 11 років тому на Аугсбурзькому рейхстазі. Його листи з рейхстагу не були офіційними документами. Вони написані до

колег і родичів, нерідко під впливом тих подій, що найбільше хвилювали Меланхтона. Ці враження були переважно негативними, оскільки виникали з розуміння того, що його ім'ям та авторитетом намагаються освятити неприйнятні для нього особисто речі, а також від усвідомлення погано прихованої неповаги до його думки з боку представників влади. До цього також варто додати суб'єктивно відчутну Меланхтоном неефективність політичних лідерів. Все це створювало ефект «утоми» від політики, яка проглядається в листах. А їх за час роботи рейхстагу Меланхтон написав близько 80-ти.

Протестантський табір, як напередодні рейхстагу, так і під час його роботи, не відрізнявся гомогенністю. Курфюрст Саксонії Йоганн Фрідріх, офіційний керівник Шмалькальденського союзу, докладав неабияких зусиль для створення єдності в лавах союзників, проте це було надскладним завданням [12, 301, 321-327]. Дискретність протестантського табору посилювалося ще й тим, що друга особа в керівництві шмалькальденців – ландграф Філіп Гессенський – шукав прихильності імператора, а, отже, виступав радше союзником Карла V, ніж шмалькальденців.

Невизначена поведінка Філіпа цілком пояснюється тим, що на 1540 р. набула розголосу бігамія ландграфа. Цей факт, який змушені були визнати і навіть виправдовувати Лютер і Меланхтон, викликав значне суспільне обурення і гнів імператора, а, отже, змушував ландграфа шукати шляхів примирення з імператором за рахунок відмови від консолідованої політики із протестантами. Наслідком стало підписання таємної сепаратної угоди між ландграфом та Карлом V від 13 червня 1541 р. [13, 254-259, nr. 74]. Закулісна діяльність ландграфа неминуче приводила до непорозумінь і конфліктів усередині лютеран-союзників [12, 297-300].

Не існувало повної єдності і в середовищі другого ешелону делегації – протестантських теологів. Кожен із них – яскрава і самодостатня особистість. Деякі з них, з огляду на характер і переконання, апріорі не були здатні на компроміс, а дехто взагалі відмовився приїхати на диспут. Наприклад, Жан Кальвін, який після вигнання зі Швейцарських кантонів (1538) перебував у Страсбурзі, у цьому протестантському «Новому Єрусалимі», абстрагуючись від недавніх швейцарських жахів, тривалий час не мав жодного бажання брати участь у фактично політичній акції. Однак за наполяганням Мартіна Буцера, який ознайомив Кальвіна зі строкатою палітрою міжконфесійних проблем, все ж прийняв запрошення, хоча згодом із гіркотою написав: «Вони тягнуть мене в Регенсбург, незважаючи на те, що в мене немає жодного бажання» [14, 101].

Католицьку сторону презентували не менш яскраві особистості. Це кардинал Гаспар Контаріні (1483-1542), відомий релігійною толерантністю, Йоганн Гроппер (1503-1559) та знаний ще із часів Лейпцігського диспуту (1519) професор Інгольштадського університету Йоганн Екк.

Узагальнюючи події і розстановку сил напередодні рейхстагу, зауважимо, що курфюрст Саксонії і керівник Шмалькальденського союзу Йоганн Фрідріх отримав потужну опозицію намірам збереження єдності союзу як у середовищі ідеологічних противників, так і в особі ландграфа Гессенського. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що курфюрст мав усі підстави остерігатись імператора і тому не міг особисто приїхати на рейхстаг. Зазначені неприємні факти примушували Йоганна Фрідріха до вироблення достатньо жорсткої тактики контролювання делегації протестантів-теологів. Цінуючи Меланхтона як високоосвіченого фахівця, курфюрст, однак, мав небезпідставний сумнів у твердості гуманіста-еразміанця, побоюючись, що останній може знехтувати деякими положеннями Апології та погодитися на компромісне рішення. Тому курфюрст особисто розробив докладну інструкцію для богословів [15, 123-132.], якої вони повинні були неухильно дотримуватися. Особливе місце в інструкції зайняли настанови щодо Меланхтона. Він повинен був перебувати під цілодобовим наглядом, а доступ до нього суворо обмежувався, щоб головний переговорник не піддавався «огидним підбуренням» з боку ландграфа та католицької сторони [15, 131]. До Регенсбургу курфюрст надіслав Меланхтону особливого охоронця, на якого покладалися, по суті, поліційні обов'язки [15, 131]. У світлі вищевикладених подій постає логічне питання, а як міг відчувати себе Меланхтон в оточенні хоч і номінальних союзників, проте в ситуації тотальної недовіри євангелічного табору?

Меланхтон на цей час уже був не новачком у політиці. Його не раз залучали в ролі експерта і консультанта на різноманітні заходи загальноімперського масштабу, його перу

належали документи, що проголошувалися на найвищому рівні. За роки публічної діяльності гуманіст, безперечно, мав можливість зрозуміти глибинні мотиви політиків. Проте, якщо аргументи і мотивація прихильників католицизму була зрозумілою, то мотиви ухвалення рішень протестантськими князями у Меланхтона в більшості випадків викликали розчарування. Цей факт реформатор із гиркотою констатував у листі від 14 грудня 1540 р. до Каспара Волада, зауваживши, що Ландграф Філіп Гессенський усіма своїми діями доводив перевагу особистих справ над релігійними, що він здатен принести в жертву справу Шмалькальденського союзу заради особистих інтересів [16, nr. 2580]. Ускладнилися і стосунки із курфюрстом Саксонським, який, судячи з інструкції на Регенсбурзький рейхстаг, не надто довіряв Меланхтону, а Меланхтон, з огляду на обставини, відчував себе не лише скутим у своїх рішеннях, але і морально розчавленим [17, nr. 2471].

Отже, напередодні Регенсбурзького рейхстагу Меланхтон не мав ілюзій щодо результатів домовленостей. Більше того, судячи із листів, він цілком усвідомлював, що залишився якщо і не в опозиції власному табору, то в усякому разі самотнім у спробі об'єднання шмалькальденців. Показовою у цій ситуації є лексика, яку використовує Меланхтон. Ідеться про термін, що неодноразово зустрічаємо в листах цього періоду – *софістика*. Софістика (від грецьк. *уцЯб* – мудрість, майстерність, знання), що ґрунтувалась на свідомому порушенні принципів логіки і гносеології, починаючи із 30-х років, у роботах Меланхтона набула цілком негативної конотації і розглядалася гуманістом як інструмент лицемірства й підступності. У квітні 1535 р. він написав і виголосив перед студентами трактат «*De amore veritatis*» [24, 266-271. Nr. 36]. Чеснота «*veritas*» (істина, правда, чесність), головна ідея трактату, розглядалася як бінарна опозиція софістиці. Сама ж «*veritas*» бачилася Меланхтону основою виховання юнаків. В іншому трактаті від 1539 р. «*De officio principum*», Меланхтон гостро розкритикував тих правителів, які використовуючи софістику нехтували *veritas*, і, як наслідок, зраджували релігії і справедливості заради особистих інтересів. Меланхтон прозоро артикулює думку, що рушійні мотиви відмови від *veritas*, хай це навіть буде тиск імператора чи Папи, є ганебними, якими б софістично-риторичними фігурами вони не прикривались [19, 240-258].

Уже після Вормського диспуту (1541), коли він став свідком того, як легко володарі відмовляються від реформ, до чого вдаються, щоб обійти очевидні істини, Меланхтон написав у лютому 1541 р. до свого колеги Еразма Рейнхольда: «О, яка мерзенна і ганебна річ! Як я чую, керівники цих переговорів прагнуть покривати це з мороком облаштоване об'єднання Євангелієм, окутувати сяючу правду новою ілюзією й отримувати собі спокій ціною цього великого злочину!» [20, 544-550, nr. 67, 545]. Він не обмежується лише звинуваченнями, але вказує на «засоби», до яких вдаються можновладці у своїй ганебній діяльності. «Засоби» – це досвідчені фахівці. «Для цього вони [можновладці – П.К.] залучають хитрих людей, які *дипломовані в підлості* і навчені в *софістиці*» [виділено нами – П. К.] [20, 545]. Хто ж ці можновладці, які підступно проводять власну політику, нескладно здогадатися з подальших слів Меланхтона. Нагадаємо, що у промові «*De amore veritatis*» Меланхтон вважав, що «існують принаймні дві великі біди, дві пошесті (*pestes*) для церкви і держави, а саме – тиранія і софістика, але софістика набагато гірша, аніж тиранія» [20, 271]. На думку Меланхтона, ландграф поєднав у своїй політиці ці дві «пошесті», про що він написав Файту Дітріху: «Мій батько помирав від отрути, яка йому, очевидно, дісталася від батька ландграфа. Син теж нищить мене і не стільки своєю бігамією, як цією новою софістикою, якою він займається» [16, 2638.2]. У таких умовах, коли Меланхтону необхідно було боротися не так з ідеологічними противниками – католиками, як зі своїми непевними союзниками, готувався Регенсбурзький рейхстаг, участі у якому реформатор намагався уникнути. Про це він написав своєму колезі Йоахіму Камерарію, скаржачись, що йому надто складно вирватися із переговорів, які він уподібнював сітці мисливця, з якої, із кожним порухом стає дедалі складніше виплутатися [16, 2612.4].

Проте питання щодо його присутності в Регенсбурзі вирішилося князівською адміністрацією ще за шість місяців до початку диспуту. Курфюрст вважав, що гуманіст гідний очолити делегацію теологів [22, 9, 337. Nr. 3581]. Меланхтона ж мало тішило визнання курфюрста. Навпаки, незадовго до поїздки він так висловився щодо організаторів диспуту у листі до Фрідріха Міконіуса і Юстуса Меніуса: «Я сердитий, що одні влаштовують диспути, а інші їх мусять витримувати» [16, 2640.1]. За три дні перед цим листом под-

ібним чином він поскаржився і в епістолі до Дітріха Файта: «Які турботи, гадаєш ти, мучать мене тепер? Коли я передбачаю трюки в душі рафінованого лицемірства, з якими самі князі та їх теологи будуть лаштувати нам лабеті» [16, 2638.1]. В іншому посланні Меланхтон деталізує і розшифровує думку щодо згадуваних лабетів. Це виписка із листа до Камерарія, де Меланхтон ділиться своїми страхами: «Я не боюсь ні зброї, ні сили. Проте мене лякають підступні слова і софістика» [16, 2612.3].

Гнітючі думки перед рейхстагом посилювалися ще і таким банальним для XVI ст. явищем як поломка транспортного засобу, на якому Меланхтон подорожував. Поломкою візка не обійшлося: під час інциденту він пошкодив собі руку. Очевидно, що травма була достатньо сильна, оскільки біль ще довго нагадував про цю пригоду та не давав змоги писати [16, nr. 2655.1]. Турботу по забезпеченні епістолярної комунікації взяв на себе Каспар Круцігер. Перший лист після аварії, який особисто зміг підписати Меланхтон, датується лише 31 березня 1541 р. [16, nr. 2652].

Висновки. Скликання Регенсбурзького рейхстагу було викликане зміною політичної ситуації в Німеччині (створення Шмалькальденського союзу) та, особливо, тим, що у 1541 р. султан Сулейман активізував військову діяльність захопивши столицю угорського королівства Буду. Остання подія змусила католиків та протестантів шукати примирення і об'єднання. Попередньою умовою створення політичного союзу європейських володарів передбачався теологічний диспут між католиками і протестантами. Диспут виявився безрезультатним оскільки князів більше турбувало питання посиленням особистої влади імператора в разі перемоги над турками.

Усталений в історіографії стереотип, що Меланхтон прагнув компромісу за будь-яких умов і нехтував ідейними переконаннями заради цього, вважаємо не вірним. Листи реформатора до Каспара Воланда, Файта Дітріха, Фрідріха Міконіуса напередодні і під час роботи рейхстагу переконують, що він чітко усвідомлював межі допустимих дипломатичних маневрів. Використання непритаманних йому фігур мови і гострих оцінок можновладців, неприхована критика релігійно-політичних керманців політиків, додає нових, специфічних граней до усталеного образу Меланхтона. Гуманіст-еразміанець і реформатор постає, таким чином, у новому світлі, переконаною особистістю, яка знає і не переходить межу допустимого компромісу.

Список використаної літератури

1. Meyer G. Ein Reformator – neu entdeckt / G. Meyer // 500 Jahre Philipp Melanchthon. – Karlsruhe: INFO-Verlags-Ges., 1997. – S. 51-53.
2. Philipp Melanchthon im Jahre der Augsburgische confession 1530. – Halle: Schulz Buchdruckerei, 1830. – 122 s.
3. Camerarius J. Das Leben Philipp Melanchthons / J. Camerarius. – Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2010. Ibers. von Volker Werner. Mit einer Einf. von Heinz Scheible. – Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2010. – 303 s.
4. Hall H. Philip Melanchthon and the Cappadocians. A Reception of Greek Patristic Sources in the Sixteenth Century / H. Hall. – Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co., 2014. – 272 p.
5. Wartenberg G. Philipp Melanchthon und die kurfürstlich-sächsische Politik zwischen 1520 und 1560 G. Wartenberg // P. Melanchthon und seine Rezeption in Skandinavien / [Hrsg. von Birgit Stolt] (Konferenser; 43). – Stockholm: Kungl. Vitterhets, historie och antikvitets akademien: Distributed by Almqvist & Wiksell International, 1998. – S. 13-23.
6. Wolgast E. Melanchthon als politischer Berater / E. Wolgast // Melanchthon: zehn Vorträge / [hrsg. von Hanns Christof Brennecke; Walter Spam u. a.]. – Erlangen: Universitätsbund Erlangen-Nürnberg, 1998. – S. 179-208.
7. Philipp Melanchthon als Politiker zwischen Reich, Reichsständen und Konfessionsparteien. – Wittenberg: Matthias Zentner, 1998. – 248 s.
8. Репина Л. Персональные тексты и «новая биографическая история»: от индивидуального опыта к социальной памяти / Л. Репина // Сотворение Истории. Человек - Память - Текст. – Казань: КГУ, 2001. – С. 344-360.
9. Lutz H. Reformation und Gegenreformation. 2d ed. / H. Lutz. – Munich and Vienna: R. Oldenbourg, 1982. – S. 146-149.
10. Gleason E. Gasparo Contarini. Venice, Rome, and Reform / E. Gleason. – Los Angeles-Berkeley: University of California Press, 1993. – 338 p.
11. Corpus Reformatorum. Далі: CR. Vol. X. – S. 576.
12. Haug-Moritz G. Der Schmalkaldische Bund, 1530-1541/42: eine Studie zu den genossenschaftlichen Strukturelementen der politischen Ordnung des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation / Gabriele Haug-Moritz. – Leinfelden-Echterdingen: DRW-Verlag, 2002. – 352 s.
13. Quellen zur Geschichte Karls V / [Hrsg. von Alfred Kohler]. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990. – 502 p.
14. Selderhuis H. John Calvin: A Pilgrim's Life / H. Selderhuis. – Downers Grove: IVP, 2009. – 196 s.
15. Elector ad Consiliarios // CR. Vol. IV. – S. 123-132.

16. Melanchthons Briefwechsel. Bd./ 1. Regesten 1-1109 (1514-1530) / [Bearbeitet von Heinz Scheible]. – Stuttgart: Bad Cannstatt, 1977. – 456 s.
17. Melanchthon an Hieronymus Adam, 15. August 1540. MBW.T. – Nr. 2471.
18. Oratio Philip. Melanthonis dicta ab ipso, cum decerneretur gradus magisterii D. Andreae Vinclero [...]. Wittenberg: Josef Klug, 1535 // CR. Vol. XI. – S. 266-271.
19. Philipp Melanchthon. De officio principum, quod mandatum dei praecipiat eis tollere abusus ecclesiasticos / / CR. Vol. III. – S. 240-258.
20. Melanchthon Ph. Oratio de sophistica / P. Melanchthon // CR. Vol. XI. – S. 544-550.
21. / Melanchthon an Joachim Camerarius, 19. Januar 1541. «Adeo ex his laqueis conciliationum non possum me sie extricare, ut non alieubi adherescam». MBW.T 2612.4.
22. Kf. Johann Friedrich von Sachsen an Luther, 13. Mdrz 1541. WA.B 9.

References

1. Meyer, G. (1997). Ein Reformator – neu entdeckt. *500 Jahre Philipp Melanchthon*. – Karlsruhe: INFO-Verlags-Ges (in De.)
2. (1830). Philipp Melanchthon im Jahre der augsburgische confession 1530. – Halle: Schulz Buchdruckerei (in De.)
3. Camerarius, J. (2010). Das Leben Philipp Melanchthons. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt (in De.)
4. Hall, H. (2014). Philip Melanchthon and the Cappadocians. A Reception of Greek Patristic Sources in the Sixteenth Century. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co (in De.)
5. Wartenberg, G. (1998). Philipp Melanchthon und die kurfürstlich-sächsische Politik zwischen 1520 und 1560 G. Wartenberg. In P. Melanchthon und seine Rezeption in Skandinavien. Distributed by Almqvist & Wiksell International, 1998. S. 13-23 (in De.).
6. Wolgast, E. (1998). Melanchthon als politischer Berater. Erlangen: Universitätsbund Erlangen-Nürnberg. S. 179-208 (in De.)
7. (1998). Philipp Melanchthon als Politiker zwischen Reich, Reichsständen und Konfessionsparteien. Wittenberg: Matthias Zentner (in De.).
8. Repina, L. (2001). Personal texts and the “new biographical history”: from a private experience to the social memory. *Making of History. Human - Memory - Text*. - Kazan: KGU. P. 344-360. (in Rus.).
9. Lutz, H. (1982). Reformation und Gegenreformation. 2d ed. Munich and Vienna: R. Oldenbourg (in De.).
10. Gleason, E. (1993). Gasparo Contarini. Venice, Rome, and Reform. Los Angeles-Berkeley: University of California Press (in USA).
11. (1842). Corpus Reformatorum. Vol. X. S. 576. (in De.)
12. Haug-Moritz, G. (2002). Der Schmalkaldische Bund, 1530-1541/42: eine Studie zu den genossenschaftlichen Strukturelementen der politischen Ordnung des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation. Leinfelden-Echterdingen: DRW-Verlag (in De.).
13. (1990). Quellen zur Geschichte Karls V. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (in De.).
14. Selderhuis, H. (200). John Calvin: A Pilgrim's Life. Downers Grove: IVP (in De.).
15. (1837). Elector ad Consiliarios. *Corpus Reformatorum*, vol. IV. (in De.)
16. (1977). Melanchthons Briefwechsel. Bd./ 1. Regesten 1-1109 (1514-1530). Stuttgart: Bad Cannstatt (in De.)
17. Melanchthon an Hieronymus Adam, 15. August 1540. MBW.T. – Nr. 2471. (in De.)
18. (1843). Oratio Philip. Melanthonis dicta ab ipso, cum decerneretur gradus magisterii D. Andreae Vinclero [...]. Wittenberg: Josef Klug, 1535. *Corpus Reformatorum*, vol. XI. – S. 266-271 (in De.)
19. (1836). Philipp Melanchthon. De officio principum, quod mandatum dei praecipiat eis tollere abusus ecclesiasticos. *Corpus Reformatorum*, vol. III. – S. 240-258 (in De.)
20. (1843). Melanchthon Ph. Oratio de sophistica. *Corpus Reformatorum*, vol. XI (in De.)
21. Melanchthon an Joachim Camerarius, 19. Januar 1541. «Adeo ex his laqueis conciliationum non possum me sie extricare, ut non alieubi adherescam». MBW.T 2612.4 (in De.)
22. Kf. Johann Friedrich von Sachsen an Luther, 13. Mdrz 1541. WA.B 9 (in De.)

KOTLIAROV Petro, Dr.hab., Associate Professor Head of Chair of Art History Taras Shevchenko National University of Kyiv
e-mail: pkotl.univ@gmail.com

BETWEEN ALLIES AND ADVERSARIES: PHILIPP MELANCHTHON'S ACTIVITIES AT THE IMPERIAL DIET OF REGENSBURG (BASED ON HIS PRIVATE CORRESPONDENCE)

Abstract. Introduction. Philipp Melanchthon was raised in the humanistic circle focused on education and teaching. Thus, political activities were out of his schedule. Despite Melanchthon's unwillingness to meddle in the political process, he was frequently forced to act as theologian-politician.

Purpose. This study aims to reconstruct Philipp Melanchthon's religious and political practices during the Imperial Diet of Regensburg (1541), based on his private correspondence. We strive to evaluate Melanchthon's activities and to define boundaries of compromise for him.

Results. Charles V Habsburg convened the Imperial Diet at Regensburg in 1541 to overcome religious conflicts between Catholics and Protestants and to consolidate his Empire in the face of the Ottoman menace. As a part of the Diet, the dispute of theologians from the both sides had to eliminate religious controversies. Philipp Melanchthon, who avoided all kinds of political activities before, headed the delegation of Lutheran theologians. When Melanchthon had arrived at Regensburg, he understood that there was no unanimity in the Protestant camp – neither among political leaders, nor among

theologians. In his letters, Melanchthon expressed deep regret and disappointment with insincerity of politicians, disrespect of imperial and local authorities, and quarrels among fellow theologians.

The Prince-electoral of Saxony aggravated the whole deal by his non-attendance of the Imperial Diet and severe control, which he tried to exercise over the Protestant theologians. He appreciated Melanchthon's erudition, but doubted his steadfastness. In the Prince's opinion, Melanchthon as an Erasmian humanist could sacrifice controversial statements from the Apology in order to find compromise with Catholics. Thus, the Prince-electoral had written detailed instructions for theologians. In several paragraphs, he explained how to handle Melanchthon: the reformer had to be all the time under surveillance; Prince also limited access to him. Working under such conditions, Melanchthon was left with no illusions concerning the outcomes of the dispute. He felt himself alienated and isolated among the Protestant theologians and could not manage to unite Schmalkalden allies.

Conclusion. The study rejects the stereotype of Melanchthon as a reformer always aiming at compromise at any price, which was previously widely promoted in the historiography. Melanchthon's letters written before and during the Imperial Diet convince that the reformer was aware of boundaries of permissible diplomatic maneuvers. In his correspondence, Melanchthon harshly criticized religious leaders and politicians, used unusual for him figures of speech and repeatedly underlined his own position. Thus, we see the Erasmian humanist in the new light as a firm and even adamant reformer, who never crosses the line of the admissible compromise.

Key words: Philip Melanchthon, compromise, correspondence, Diet, Reformation, Dispute, letters, ecumenism, theology, Humanism.

Одержано редакцією 17.10.2018
Прийнято до публікації 15.11.2018

УДК 930.24 Боберський
DOI: 10.31651/2076-5908-2018-3-4-53-59

СОВА Андрій Олегович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент Львівського державного
університету фізичної культури
імені Івана Боберського
e-mail: andrijsova@yahoo.com

ІВАН БОБЕРСЬКИЙ – ПОПУЛЯРИЗАТОР ЛЕЩЕТАРСТВА СЕРЕД УКРАЇНЦІВ

Пропонована стаття присвячена видатному українському педагогу, громадському, культурно-просвітньому та військово-політичному діячу, редактору, журналісту, меценату, основоположнику української тіловиховної і спортової традиції, професору Іванові Боберському (1873–1947). На прикладі лещетарства (лижного спорту), розглядається питання становлення та розвитку різних видів змагу (спорту) в українському суспільстві Львова та Галичини у першій третині ХХ століття. На основі різнопланових джерел комплексно досліджено внесок «Батька українського тіловиховання» Івана Боберського у становлення та розвиток лещетарства. Звернено увагу на публікаціях присвячених лещетарству, теоретико-методичних працях, постанні самоназв та термінів з цього виду спорту. Показано роль Івана Боберського у поширенні лещетарства у руханково-спортових товариствах, запровадження його у навчальний процес державних гімназій Галичини з українською мовою викладання та дозвілля. Хронологічні межі охоплюють першу третину ХХ століття. Запропонована публікація – це один крок до відновлення національної пам'яті українського народу, повернення з забуття не лише імені Івана Боберського, а й історичного і культурного феномену українського тіловиховання, творцем і визначним діячем якого він був.

Ключові слова: Іван Боберський, Галичина, Львів, змаг (спорт), лещетарство (лижний спорт).

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. у Галичині поширюються та розвиваються різні види спорту, зокрема футбол, теніс, гокей, боротьба, лижний спорт, велосипедний спорт, стрільба, ковзанярський спорт тощо. Одним із перших в українському середовищі їх опановував і популяризував педагог, громадський і культурно-просвітній діяч, видавець, журналіст, організатор та меценат Іван Боберський (1873–1947) [30–32]. Це він проводив у теоретичній та практичній площинах.

У теоретичному плані Іванові Боберському вдалося зробити чимало, що викликало водночас подив, зацікавлення і захоплення. Як теоретик він, ознайомившись зі спеціальною закордонною літературою того часу, перекладав, писав, укладав і видавав одні з пер-